

знань та інтересів. З різними людьми слід розмовляти та переконувати їх порізноmu .

Отже, ефективний мовний вплив передбачає адекватне (тобто правильне, оптимальне, ефективне в даній мовній ситуації) використання правил і прийомів спілкування з урахуванням того, з якими співрозмовниками, в яких комунікативних ситуаціях ведеться спілкування, яка мета спілкування у даному конкретному випадку тощо.

Література:

1. Бондаренко В.В. Риторика. – Харків: Вид-во ХНАДУ, 2008. – 121 с. **2. Стернин И.А.** Основы речевого воздействия. Воронеж: «Истоки», 2012. 178 с., с. 49–50

Фідкевич Олена Львівна,

кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник відділу навчання мов і літератур національних меншин Інституту педагогіки НАПН України, м.Київ

elena.fid@ukr.net

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ МОВ І ЛІТЕРАТУР НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДРУЧНИКА

В умовах реформування української освіти створення сучасних підручників на компетентісній основі, зокрема підручників з мовно-літературних курсів, є актуальним завданням для педагогічної науки. Практичне вирішення цієї проблеми має значне теоретичне підґрунтя: на сучасному етапі вітчизняними науковцями визначено і осмислено сутність компетентісно орієнтованого підходу до навчання, зокрема в мовно-літературній галузі; розроблено його основні принципи і умови організації; визначено функції і принципи побудови компетентісно-орієнтованих підручників, критерії

відбору навчального матеріалу. (Н. Бондаренко, Н.Голуб, О.Горошкіна, І.Гудзик, Л.Давидюк, О.Ісаєва, С.Караман, Ж.Клименко, О.Ніколенко, О.Савченко, Г. Михайловська, М.Пентилюк, Л. Скуратівський, Г. Шелехова, А.Ярмолук, Л.Яценко).

За останні десятиліття українськими науковцями було створено компетентісно- орієнтовані підручники з російської мови і літератури, які довели свою ефективність в практичній діяльності закладів загальної освіти України. Утім створення нових інтегрованих мовно-літературних курсів та забезпечення їх компетентісно-орієнтованими підручниками залишається доволі складною та недостатньо розробленою проблемою у вітчизняному підручникотворенні.

Підручники «Російська мова і література. Інтегрований курс.» для 10 і 11 класів (автори:О.Фідкевич, В.Снегір'ова, Л.Курач) [1,2] є першими підручниками в Україні, у яких реалізована інтеграція мовного і літературного курсів. Вони створені відповідно до програми «Російська мова і література. Інтегрований курс. 10-11 класи» (автори: Л.Курач, О.Фідкевич, В.Снегір'ова)[3], яка є методологічним підґрунтям для розробки інтегрованих програм з мов і літератур національних меншин.

Авторки ставили на меті створення підручника, зміст якого забезпечуватиме формування інтелектуально і емоційно розвиненої особистості, здатної до саморозвитку, самоконтролю і самокорекції, до толерантного спілкування в полікультурному середовищі, ефективної соціальної реалізації в умовах багатомовного інформаційного середовища.

Основне завдання компетентісного підходу в освіті полягає в посиленні діяльнісного аспекту в навчанні, у забезпеченні набуття особистісного досвіду учнів. Переорієнтація на компетентісний підхід забезпечує посилення прикладного характеру мовно-літературної освіти, що уможлиблює використання теоретичних знань як практичного засобу пояснення явищ і розв'язання проблем,

застосування досвіду ефективних дій у конкретних життєвих ситуаціях, самостійного критичного осмислення інформації. Ключові компетентності розглядалися авторками підручника як інтегровані, що формуються комплексно через навчальну систему підручника.

Зміст підручника націлено на активізацію суб'єкт-суб'єктної діяльності учнів і вчителя на основі ситуацій спілкування, які актуалізуються засобами цікавих для учнів текстів; фрагментів творів художньої літератури, які уміщують значущі для учнів соціально-культурні концепти і мають високу естетичну цінність; Пріоритет надається завданням, які спрямовують учнів на вирішення проблемних питань, спонукають їх до роздумів, саморефлексії, дискусії.

Новий підручник є за своєю суттю комунікативно-діяльнісним. Його зміст спрямовано на практичне оволодіння мовою як засобом спілкування і пізнання з урахуванням розвитку 4 видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письма). Розвиток цих видів мовленнєвої діяльності розглядається в контексті вирішення комунікативних завдань.

Ця спрямованість відображена і в рубриках підручника: «Аналізуємо, коментуємо», «Читаємо, розсуджуємо, інтерпретуємо», «Обсуджуємо проблемний вопрос». Серед розділів підручника є розділи з увиразненою практичною спрямованістю відповідно до програми курсу (комунікативні практикуми): «Конспектуємо усне висказування», «Учимося вести бесіду», «Совершенствуємо умения організовувати і вести дискусію», «Пишемо есе».

Одним із основних принципів побудови підручника є принцип текстоцентризму. Як зазначає О.Горошкіна: «Для вчителя текст – це засіб формування ціннісних орієнтацій, ключових і предметної компетентностей учнів; для школярів текст – джерело інформації, об'єкт розуміння й вивчення» [4]. Значна кількість завдань підручника спрямована на розвиток умінь свідомого читання (тобто на розуміння прочитаного),

критичного осмислення його змісту. Робота з текстами різної жанрово-стильової приналежності інформаційно збагачує учнів і сприяє їхній адаптації до різноманітних комунікативних ситуацій. Граматичні завдання до тексту передусім мають мету виявити функціональну характеристику мовних одиниць, синтаксичних конструкцій тощо.

Авторки послуговувалися такими критеріями добору текстів: високий рівень інформативної насиченості, актуальність, доступність, що забезпечує можливість адекватного сприймання змісту твору одночасно з його читанням, наявність у тексті високого виховного потенціалу, наповненість дидактично значущими мовними одиницями відповідно до теми уроку, урахування вікових і психологічних особливостей учні, можливість тексту бути об'єктом пошукової діяльності учнів, вирішення проблемного питання, ситуації. У підручниках представлені як монологічні тексти, так і діалогічні тексти, монологічні тексти з використанням діалогічних фрагментів, тексти з ознаками діалогічності. Завдання також формулюються з урахуванням принципу діалогізму, мають особистісну спрямованість.

Одним із пріоритетних завдань підручника є комплексний аналіз тексту, який здійснюється за таким алгоритмом:

- композиційно-змістовний аналіз тексту (визначення теми, основної думки, мікротем)
- типологічний аналіз (визначення типу мовлення)
- стилістичний аналіз тексту (приналежність до певного стилю мовлення і виділення характерних стильових прийомів)
- аналіз індивідуального стилю письменника, мовних засобів його вираження в текстах художньої літератури
- аналіз окремих аспектів тексту (фонетичний, морфемний, синтаксичний тощо)
- аналіз правопису окремих слів і пунктуації в пропозиціях тексту

Підручник містить навчальну інформацію і завдання щодо створення вторинних текстів, яке передбачає смислове згортання інформації, висловленої в тексті; створення тез, конспектів, повідомлень на основі первинного тексту. Наявні завдання з перетворення текстової інформації в таблиці, схеми.

Одним із завдань змісту підручника є розвиток критичного мислення: окремі розділи присвячено проблемі свідомого осмислення отриманої інформації, правилам спілкування в соціальних мережах. У підручнику містяться завдання, які не мають однозначного вирішення і потребують певних роздумів, аналітичного підходу, використання практичного досвіду учнів.

Пріоритет у роботі з підручником надається самостійній пізнавальній діяльності учнів: передбачено звернення до інтернетних джерел для здобуття інформації; стимулювання творчості. Завдання підручника налаштовує учнів до участі в освітніх, соціальних проектах, створення власного інтелектуального продукту; до співпраці в парах і групах, що є важливим як для формування комунікативної, так і громадянської компетентності.

Зміст підручника має значний українознавчий контекст, який актуалізується завдяки тематиці текстів, культурознавчим відомостям (рубрика «Расширяем культурній кругозор»). Компетентність «Володіння державною мовою» формується через завдання перекладів текстів, порівняння перекладів і оригіналів творів художньої літератури, вправ на основі порівняльного аналізу.

Особливої значущості набуває проведення систематичної роботи з розвитку риторичних умінь учнів. Перед авторами підручників стоїть вкрай важливе завдання: допомогти у створенні на уроках української мови риторичного середовища, передусім за рахунок уведення комунікативно значущих риторичних відомостей, вправ, спрямованих на формування риторичних умінь і навичок

учнів. Нам видається правомірним уміщення до підручника супровідних вправ, що поряд з іншим завданням (лексичним, граматичним тощо містять і риторичне завдання).

Літературна лінія представлена в підручнику окремими блоками, утім система рубрик і підходів до роботи з текстами об'єднує її з мовною і мовленнєвою лініями. Художні твори є вершинними творами російської літератури ХХ ст. Вони супроводжуються питаннями і завданнями, що організують читацьку діяльність учнів через систему завдань, яка спрямована на виявлення емоційного сприйняття твору, осмислення змісту твору, його проблематики, особливостей художньої системи індивідуального стилю письменника. Важливу роль у розкритті особливостей індивідуального стилю письменника відіграють завдання націлені на спостереження над мовними засобами твору. Творчий потенціал учнів розкривається під час виконання завдань прогнозування подальшого сюжету твору, завдання створення власних текстів на основі прочитаного, презентацій, проєктів за творами письменника.

Рефлексійно-корекційна функція підручника реалізується за допомогою диференційованих вправ і завдань, тестів для самоперевірки учнів. Авторки в кінці тематичних розділів пропонують комплексні завдання на текстовому матеріалі, тестові завдання, що допомагають учням узагальнити і систематизувати вивчений матеріал, творчо його осмислити, представити, інтерпретувати.

Отже, основними ознаками підручника, який характеризує його як компетентісно орієнтований є діалогізм, текстоцентризм, комунікативна практична спрямованість завдань, можливість реалізації парно-групових роботи на завданнями, проєктної діяльності, забезпечення розвитку критичного мислення, креативності і самостійної діяльності, у тому числі і самоконтроля.

Експериментальний інтегрований підручник «Російська мова і література» був апробований в закладах

загальної середньої освіти України. У результаті досліджень було зроблено висновок, що учням було цікаво працювати із підручниками, покращилися уміння учнів сприймати і осмислювати тексти, аналізувати інформацію, уміщену в них; підвищилася здатність до творчого самовираження учнів у процесі дискусій, обговорення проблемних ситуацій, підготовки і представлення доповідей, промов, написання есе.

Література:

- 1. Курач Л., Фідкевич О., Снегір'ова, В.** Програма інтегрованого курсу «Російська мова та література» для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (рівень стандарту). *Всесвітня література в сучасній школі*. 2018. № 7. С. 24-33.
- 2. Фідкевич О. Л., Снегір'ова В. В., Курач Л. І.** Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас : підручник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 152 с.
- 3. Фідкевич О. Л., Снегір'ова В. В., Курач Л. І.** Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас: підручник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2019. 159 с.
- 4. Горошкіна О.М.** Функції підручника української мови в компетентнісній парадигмі. *Studia Ukrainika Posnaniensia*. 2019. №1. С.93-102.

Хорошковська-Носач Тетяна Петрівна,

науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, khoroshkovska@ukr.net

ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ СФОРМОВАНОСТІ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Освіта в Україні проходить інтенсивний процес реформування, що передбачає зміни не лише в організації